

МОНГОЛУЛС: АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ТАЙЛАН 2023

МОНГОЛ УЛС:

АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ТАЙЛАН 2023

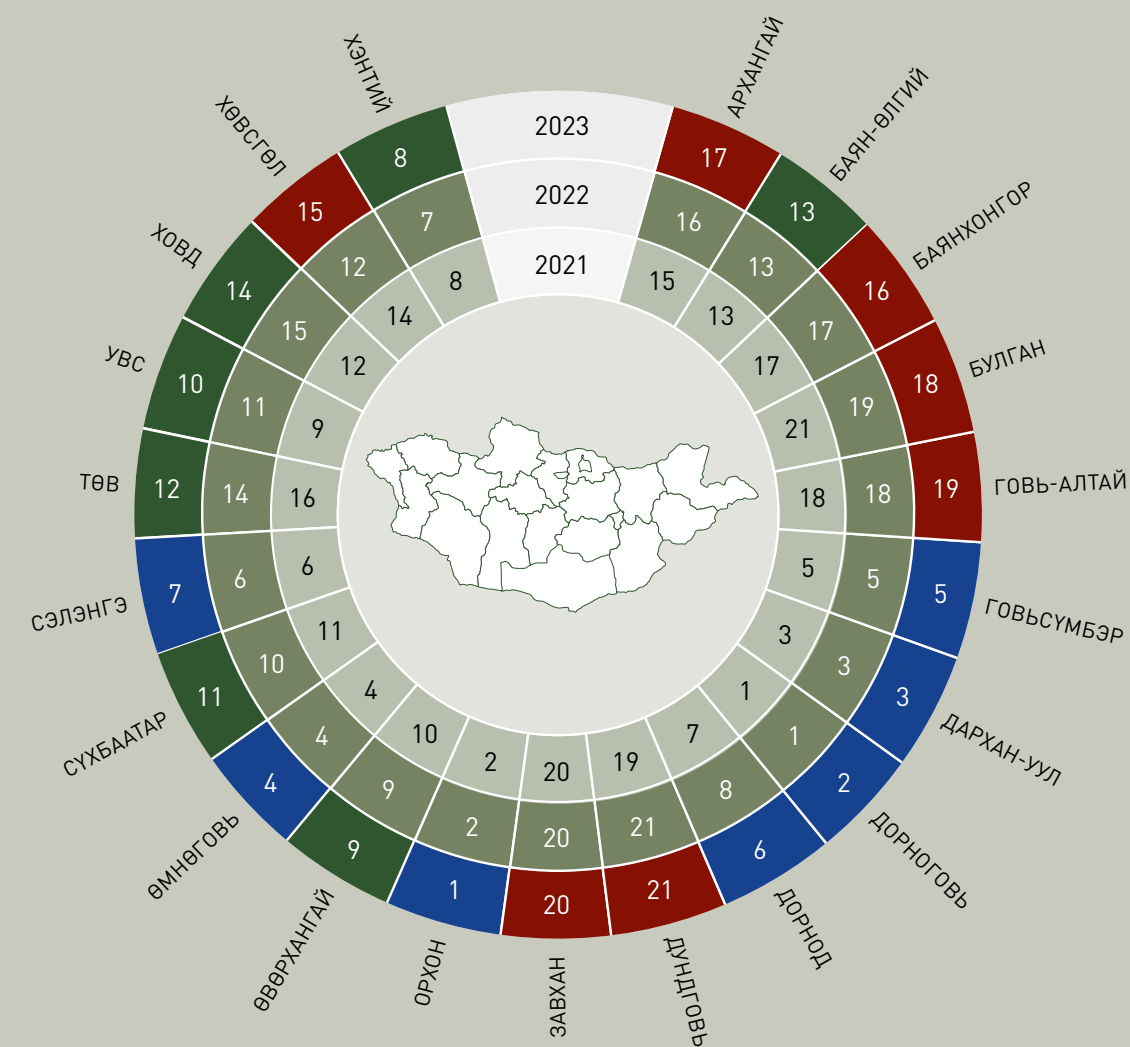
ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН СУДАЛГААНЫ ТӨВ

Сан бизнес центр 9-р давхар,
Ерөнхий сайд Амарын гудамж 29,
Сүхбаатар дүүрэг,
Улаанбаатар хот 14192,
Монгол Улс

Утас: 976-11-321927
Факс: 976-11-321926

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлангийн цахим хуудас: www.aimagindex.mn
Цахим шуудан: info@ecrc.mn
Цахим хуудас: www.ecrc.mn
www.nogoonhutuch.mn

Фейсбүүк хуудас: <https://www.facebook.com/Ursulduhchadvar>
Твиттер хуудас: <https://twitter.com/ursulduhchadvar>
Инстаграм хаяг: [ecrc.mn](https://www.instagram.com/ecrc.mn)

МОНГОЛ УЛС: АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ТАЙЛАН 2023

(2022 оны статистик мэдээлэл ашиглав)

www.aimagindex.mn

Энэхүү судалгааны тайланг Конрад-Аденауэр-Сангийн санхүүжилтээр хэвлэв.

ННА 65.012.1
ДАА 338.5
М-692

АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ТАЙЛАН

УЛААНБААТАР ХОТ
2023

ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН СУДАЛГААНЫ ТӨВ

Сан бизнес центр 9-р давхар,
Ерөнхий сайд Амарын гудамж 29,
Сүхбаатар дүүрэг,
Улаанбаатар хот 14192
Монгол Улс
Утас: 976-11-321927
Факс: 976-11-321926

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлангийн цахим хуудас: www.aimagindex.mn

Цахим шуудан: info@ecrc.mn

Цахим хуудас: www.ecrc.mn
www.nogoonhutuch.mn

Фейсбүүк хуудас: <https://www.facebook.com/Ursulduhchadvar>

Твиттер хуудас: <https://twitter.com/ursulduhchadvar>

Инстаграм хаяг: [ecrc.mn](https://www.instagram.com/ecrc.mn)

ISBN 978-9919-9722-6-4

BCI ХХК-д эхийг бэлтгэж хэвлэв.

© Зохиогчийн эрх хуулиар хамгаалагдсан. Бүтээлийг зөвшөөрөлгүйгээр бүтнээр болон хэсэгчлэн хувилах, нийтлэх, ямар нэг хадгалах системд оруулахыг хориглоно.

ӨМНӨХ ҮГ

Эрхэм Та бүхний энэ өдрийн амар амгаланг айлтгая!

Дэлхий нийтийг цочирдуулсан “Ковид-19” цар тахал олон хүнийг хөл хорионд оруулж, үүнтэй холбоотой нийгэм, эдийн засагт олон сөрөг үр дагавар авчирсан. Монгол Улсын хувьд 2023 оны 1 дүгээр сар хүртэл худалдааны гол түнш БНХАУ-тай хилийн хаалттай байсантай холбоотой бизнес эрхлэлт жигдэрч, эдийн засаг “сэргэх” замдаа ороход нэлээдгүй хугацаа шаардагдсан. Цар тахлын нөхцөл байдлаас дөнгөж гарч байтал дэлхий дахинаа дараагийн сэтгэл зовнисон үйл явдлууд (геополитикийн хурцадмал байдал, уур амьсгалын өөрчлөлт гэх мэт) эхлэв.

Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэж буй сөрөг үр дагаваруудтай тэмцэж байгаа ийм үед бид “Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлан”-гаа танилцуулж, уламжлалаа даган 2013 оноос жил болгон та бүхний хүртээл болгож байгаадаа баяртай байна. Эдийн засгийн багтаамж хумигдмал, уур амьсгалын өөрчлөлтөд эмзэг орон нутгийн хөгжилд анхаарах нь тэгш, хүртээмжтэй хөгжлийг хангахад чухал.

Бидний 2013 оноос бүсчилэн зохион байгуулсан Өрсөлдөх чадварын чуулганууд үр дүнгээ өгч эхэлж байна гэж харж байна. 2014 онд бид Аймгуудын өрсөлдөх чадварын анхдугаар чуулганыг 21 аймгийн удирдлагыг Улаанбаатар хотноо авчирч зохион байгуулж байсан бол 2015 онд “Хөгжлийн төлөөх түншлэл” уриан дор Зүүн бүсийн өрсөлдөх чадварын чуулганыг Сүхбаатар аймгийн Баруун-Урт хотод, 2016 онд Говийн бүсийн өрсөлдөх чадварын чуулганыг “Нэг говь нэг зорилго” уриатай Дундговь аймгийн Мандалговь хотод, 2017 онд Хангайн бүсийн өрсөлдөх чадварын чуулганыг “Бодлогын уялдаа – Байгальд ээлтэй бүс” уриатай Хөвсгөл аймгийн Мөрөн хотод мөн 2018 онд Дархан-Уул аймгийн Дархан хотод Төвийн бүсийн өрсөлдөх чадварын чуулганыг “Өнөөдрийн шийдвэр – Ирээдүйн хөгжил” уриатай тус тус зохион байгуулав. Эдгээр арга хэмжээнүүд нь аймаг, орон нутгийн түвшинд өрсөлдөх чадварын давуу, сул талаа хэлэлцэх талбар болсон юм.

Жил бүр танилцуулж буй тайланд өмнөх онтой харьцуулахад тодорхой өөрчлөлтүүд гардаг. Энэ жилийн судалгааны зарим нэг үр дүнгээс тольдовол, сүүлийн хоёр жил 21 аймгаас өрсөлдөх чадварын түвшнээр Дорноговь аймаг тэргүүлж байсан бол энэ жил Орхон аймаг 2.04 онооны илүүгээр тэргүүлээ. Өмнөх жилийнхээ ерөнхий эрэмбийг Дархан-Уул (3-т), Өмнөговь аймаг (4-т), Говьсүмбэр аймаг (5-д) тус тус хадгалсан бол Дорнод аймаг 2 байр ахиж 6-д, Сэлэнгэ аймаг 1 байр ухарч 7-д эрэмбэлэгдэв. Өрсөлдөх чадварын оноогоор сул Дундговь аймаг 21-т, Завхан аймаг 20-д, Говь-Алтай аймаг 19-д, Булган аймаг 18-д, Архангай аймаг 17-р байрт тус тус орсон байна. 21 аймгийн өрсөлдөх чадварын ерөнхий онооны дундаж өнгөрсөн онд 65 байсан бол

энэ жил 66.6 болж өнгөрсөн оноос 1.6 оноогоор өслөө. Үндсэн 4 бүлгийн хувьд 21 аймгийн дундаж оноо бүгд өссөн үзүүлэлттэй байна. Бизнесийн үр ашиг үндсэн бүлгийн дундаж оноо 17.65-аар, Засаглалын үр ашиг үндсэн бүлгийн дундаж оноо 10.49, Эдийн засгийн тамир тэнхээ үндсэн бүлгийн дундаж оноо 7.9, Дэд бүтэц үндсэн бүлгийн дундаж оноо 1.64-өөр тус тус өслөө.

Уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой сөрөг үр дагавар нь хамгийн ихээр хөдөө орон нутагт мэдрэгддэг. Ган, зуд, үерийн давтамж ихэсч орон нутгийн эдийн засаг, аж амьдралд томоохон гарз хохирлыг учруулж байна. Үүнийг бид даван туулахын тулд зөв бодлого тодорхойлж, хэрэгжүүлж чадвал нөлөөг нь үе шаттайгаар бууруулах боломжтой. Гагцхүү үүнийг ажил хэрэг болгоход 21 аймгийн бодлого, оролцоо, сэтгэл, хэрэгжүүлэлт чухал.

“Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлан”-г боловсруулахад тусалж дэмжсэн бүх байгууллага, хувь хүмүүст талархал илэрхийлэхийн сацуу энэхүү судалгааны үр дүн аймаг, орон нутгийн хөгжилд хувь нэмэр оруулна гэдэгт итгэлтэй байна.

Боожоо овогтой Лакшмий
Ерөнхий захирал

СУДАЛГААНЫ БАГ

Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадварын судалгааны төв

Удирдах зөвлөлийн дарга	П.Цагаан
Ерөнхий захирал	Б.Лакшмий
Дэд захирал	И.Одончимэг
Судлаач	Б.Мөнгөнжигүүр
Судлаач	Э.Тунгалаг
Судлаач	Ч. Ганбат

ДЭМЖИГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД

KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

Конрад-Аденауэр-Сан

Монголын үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхим
Орон нутаг дахь салбар танхимууд

СТАТИСТИК МЭДЭЭЛЛИЙН ЭХ СУРВАЛЖ

Үндэсний статистикийн хороо

Монголбанк

ГАРЧИГ

ТОВЧИЛСОН НЭРСИЙН ЖАГСААЛТ	9
МОНГОЛ УЛСЫН НОГООН ХӨГЖЛИЙН 21 АРГА ЗАМ.....	10
СУДАЛГААНЫ ЗАРЧИМ, АРГАЧЛАЛ.....	13
АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ҮНЭЛГЭЭ	19
Өрсөлдөх чадварын хүчин зүйлс.....	20
Өрсөлдөх чадварын ерөнхий үнэлгээ 2023.....	21
Өрсөлдөх чадварын амжилтын хүрээ.....	27
АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ.....	31
СТАТИСТИК ХҮСНЭГТҮҮД.....	117
1. Эдийн засгийн тамир тэнхээ	119
2. Засаглалын үр ашиг.....	131
3. Бизнесийн үр ашиг	143
4. Дэд бүтэц	153
ОРОН НУТГИЙН ТӨСВИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ҮНЭЛГЭЭ.....	175
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭМЗЭГ БАЙДЛЫН ОЛОН ХУВЬСАГЧТАЙ ХЭМЖҮҮР...	183
ХАВСРАЛТ	193
Өрсөлдөх чадвар судлалын тухай ерөнхий ойлголт	194
Мэдээллийн эх сурвалж, тайлбар	196

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын төлөв байдал

АРХАНГАЙ	32
БАЯН-ӨЛГИЙ	36
БАЯНХОНГОР	40
БУЛГАН	44
ГОВЬ-АЛТАЙ	48
ГОВЬСҮМБЭР	52
ДАРХАН-УУЛ	56
ДОРНОГОВЬ	60
ДОРНОД	64
ДҮНДГОВЬ	68
ЗАВХАН	72
ОРХОН	76
ӨВӨРХАНГАЙ	80
ӨМНӨГОВЬ	84
СҮХБААТАР	88
СЭЛЭНГЭ	92
ТӨВ	96
УВС	100
ХОВД	104
ХӨВСГӨЛ	108
ХЭНТИЙ	112

Товчилсон нэрсийн жагсаалт

ААН	Аж ахуйн нэгж
БОАЖЯ	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам
БОМТ	Байгаль орчны мэдээллийн төв
ГЗБГЗЗГ	Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн ерөнхий газар
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ДЦС	Дулааны цахилгаан станц
ЖДҮ	Жижиг, дунд үйлдвэр
МБ	Монголбанк
МҮХАҮТ	Монголын үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхим
ОНХС	Орон нутгийн хөгжлийн сан
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ЭЗБӨЧСТ	Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадварын судалгааны төв

МОНГОЛ УЛСЫН НОГООН ХӨГЖЛИЙН 21 АРГА ЗАМ

Дэлхийн агаар мандал дахь нүүрсхүчлийн хийн хэмжээ сүүлийн 170 жилийн хугацаанд 48% нэмэгдэж, далайн дундаж түвшин сүүлийн 100 жилд 178 мм дээшилж, арктикийн мөсний хэмжээ багасаж, цэвдгийн хайлалт эрчимжиж, агаарын жилийн дундаж температур өсөж уур амьсгалын өөрчлөлт хурдацтай явагдаж байна. Аж үйлдвэрийн хувьсгалын үеэс эхэлсэн уг уур амьсгалын өөрчлөлт манай орныг ч тойроогүй. Монгол Улс цаг агаар, уур амьсгалын онцлог, газар зүйн байрлалаас шалтгаалан дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлтөд ихээхэн нэрвэгдэж буй орнуудын тоонд багтдаг. Сүүлийн 80 гаруй жилийн хугацаанд Монгол Улсын жилийн дундаж агаарын температур цельсийн 2.4 хэмээр нэмэгдэж, сүүлийн 50 жилд хүйтэн өдрийн тоо дунджаар 15 хоног цөөрч, халуун өдрийн тоо 21 хоногоор нэмэгдэж, дулааны улиралд орох хур тунадасны хэмжээ буурч, нуур, гол, горхи олноор ширгэж, түймэр, ган, зуд, шуурга зэрэг цаг агаарын аюултай гамшигт үзэгдлийн тохиолдлын жилийн дундаж тоо сүүлийн 20 жилд хоёр дахин нэмэгдсэн байна.

Дэлхий нийт 20-р зууны сүүлчээс уур амьсгалын өөрчлөлтөд анхаарч эхлэн 1992 онд НҮБ-ын гишүүн улс орнууд “НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь конвенц”-ыг дэмжин гарын үсэг зурсан юм. Улмаар конвенцыг хэрэгжүүлэхээр “Киотогийн протокол” гэх баримт бичгийг 1997 онд НҮБ-ын гишүүн улсууд албажуулсан боловч, үйлдвэржсэн улс орнууд үүргээ биелүүлэхээр идэвхийлэхгүй байсаар 2015 онд дэлхийн 196 улс “Парисын хэлэлцээр” (КОП) гэх уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлаарх шинэ баримт бичгийг баталсан. Парисын хэлэлцээрт нэгдсэн улс орнууд нь хөгжлийн төлөвлөлтдөө “тогтвортой хөгжил”-ийг удирдлага болгон баримталж, дэлхийн жилийн дундаж

агаарын температурын нэмэгдэх хэмжээг аж үйлдвэрийн хувьсгалын өмнөх үеийнхээс цельсийн 2 хэмээс давуулахгүй, болж өгвөл 1.5 хэмд барих зорилгод үйл ажиллагаагаа нэгтгэсэн юм. Парисын хэлэлцээрт нэгдсэн бүх улс орнууд уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулахад оруулах Үндэсний зорилтот хувь нэмрээ тодорхойлж илгээхээр болсон бөгөөд Монгол Улс 2015 оны 10-р сард уг баримт бичгээ боловсруулан хүргүүлсэн бол 2016 оны 9-р сарын 21-нд Монгол Улсын Их Хурал уг хэлэлцээрийг соёрхон баталсан. Монгол Улсын ҮЗХН баримт бичигт зөвхөн эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, хог хаягдал гэсэн салбаруудын хүлэмжийн хийн ялгарлыг тооцсон бөгөөд хүлэмжийн хийн ялгарлыг 14% бууруулах зорилт тавьсан. Уг баримт бичгийг 2020 онд шинэчлэн сайжруулж, хүлэмжийн хий ялгаруулагч бусад салбаруудыг нэмж, хүлэмжийн хийн шингээлтийг тооцсоноор Үндэсний Тодорхойлсон Хувь Нэмэр (ҮТХН) баримт бичгийг боловсруулсан юм. ҮТХН-т 2030 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлын бууралтыг 22.7%, хүлэмжийн хийн шингээлтийг нэмж тооцвол 38.4%, зарим нэмэлт арга хэмжээг хэрэгжүүлж чадвал 44.9% хүртэл нэмэгдүүлэх боломжтой гэж тодорхойлжээ.

НҮБ-аас 2019 онд “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг хамтын амлалт” баримт бичгийг боловсруулж, Парисын хэлэлцээрт нэгдсэн улс орнууд уг амлалтад 2020 онд нэгдэж, өөрсдийн боловсруулсан ҮТХН баримт бичгээ 5 жил тутамд буюу 2025, 2030 онуудад зорилтуудаа ахиулан хүргүүлж байхаар заасан байдаг. Манай улс ч 2025 онд ҮТХН баримт бичгээ шинэчлэн, 2026-2030 оны хооронд хэрэгжүүлэх зорилтуудаа тодорхойлон НҮБ-д хүргүүлэх үүрэгтэй. Энэхүү шинэчлэх ҮТХН-тээ жендэрийн асуудлыг мөн тусгах шаардлагатай байгаа билээ.

Дэлхийн улс орнуудын тогтвортой хөгжлийн асуудалд эдийн засгийн өсөлт болон байгаль орчныг хамгаалах хоёрын тэнцвэрийг хангах сорилт тулгарч байна. Монгол Улс энэхүү сорилтыг хүлээн зөвшөөрч, хөгжлийн зорилтдоо ногоон хөгжлийг удирдлага болгосноор бүс нутаг бүрийнхээ нөөц бололцоог нээн ашиглаж, байгалийн доройтлыг бууруулах боломжтой. Ийм учраас Монгол Улсын тогтвортой хөгжил, байгаль орчны тэнцвэрт байдлыг хангахад аймгууд ногоон хөгжлийн бодлогоороо өрсөлдөх шаардлага урган гарч буй юм. Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлангийн тусгай хэсэгт НҮБ-аас боловсруулсан Байгаль орчны эмзэг байдлын олон хувьсагчтай хэмжүүрийг 2014 оноос эхлэн жил болгоны тайланд оруулж эхэлсэн. Энэ хэмжүүрээс харахад ихэнх аймгуудын агаарын бохирдол жилээс жилд өсөж байна. Мөн түүнчлэн БОАЖЯ-ны мэдээлж байгаагаар сүүлийн 80 жилд Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8 хувь нь цөлжсөн, сүүлийн 3 жилийн байдлаар 2,768 гол горхи, нуур, булаг шанд ширгэсэн байна. Монгол Улсын усны нөөц жигд бус тархалттай байдаг. Өндөр уултай бүсүүд усны эх үүсвэр болдог бөгөөд нийт талбайн 9.2 хувьд нь л ус бүрэлдэх боломжтой байдаг. Ийнхүү аймгуудын болон бүс нутгийн хөгжлийн бодлогод ногоон хөгжлийн зарчмуудыг тусгах нь тулгамдсан асуудлуудын нэг болж байна.

Монгол Улс нь өргөн уудам нутаг дэвсгэртэй, нар, салхи, усан зэрэг сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцтэй. Аймаг бүрд энэ нөөц бий. Сэргээгдэх эрчим хүчний төслүүдийг

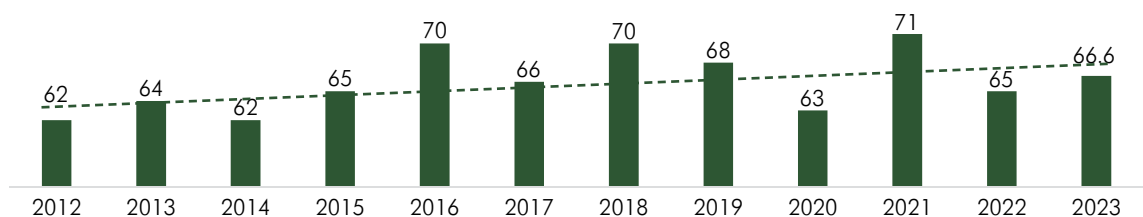
дэмжсэнээр алслагдсан хөдөө, орон нутгийн эрчим хүчний хүртээмжийг сайжруулах, нүүрсний хэрэглээ болон агаарын бохирдлыг бууруулах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг багасгах ач холбогдолтой. Монгол Улсын 21 аймагт урт хугацааны ногоон хөгжлийн бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд аймгийн засаг захиргаа, иргэний нийгмийн байгууллагууд, хувийн хэвшил, иргэд зэрэг олон оролцогч талуудын идэвхтэй оролцоо, хамтын ажиллагаа, хамтын хүчин чармайлт шаардлагатай. Хамтын ажиллагаа үр дүнтэй байснаар Монгол Улс байгалийн баялгаа ашиглан орон нутаг даяар хүртээмжтэй, тогтвортой хөгжлийг цогцлоож, хойч үедээ хөгжил дэвшлийг өвлүүлж чадна.

2023 оны тайлангийн үр дүнгээс:

Энэ жилийн Аймгуудын өрсөлдөх чадварын ерөнхий онооны дундаж 66.6 болж өнгөрсөн жилээс 1.6 оноогоор өслөө. Мөн үндсэн 4 бүлгийн дундаж оноо өсөлттэй байна.

Тайланд тухайн жил өрсөлдөх чадвараар 1-рт эрэмбэлэгдсэн аймаг 100 оноотой гэж үзвэл бусад аймаг хэдэн оноотой байгааг харьцуулдаг. Өрсөлдөх чадварын дундаж онооны өөрчлөлтийн чиг хандлагыг харвал ерөнхийдөө өсөх хандлагатай ч өрсөлдөх чадвараар тэргүүлж буй болон сүүл мушгиж буй аймгуудын онооны ялгаа төдийлөн буурахгүй байна. Өөрөөр хэлбэл аймгууд хоорондын өрсөлдөх чадварын ялгаа их байсаар байна.

График 1. Өрсөлдөх чадварын ерөнхий онооны дундаж /сүүлийн 12 жил/

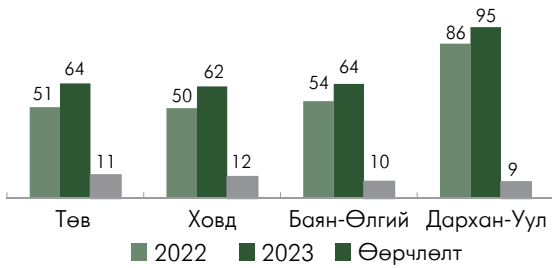

Өрсөлдөх чадварын ерөнхий үнэлгээгээр Орхон, Дорноговь, Дархан-Уул, Өмнөговь, Говьсүмбэр аймгууд тэргүүлсэн. Онцлох өөрчлөлтийн хувьд 2012-2020 онд буюу тайлангийн эхний 9 жил өрсөлдөх чадварын ерөнхий үнэлгээгээр тэргүүлсэн Орхон аймаг дахин 1-рт эрэмбэлэгдэж, сүүлийн хоёр жилийн тайланд тэргүүлсэн Дорноговь аймаг нэг эрэмбэ ухарч 2-р эрэмбэлэгдлээ.

Дархан-Уул, Өмнөговь, Говьсүмбэр аймгуудын эрэмбэд өөрчлөлт ороогүй байна. Харин Дундговь, Завхан аймгууд дахин хамгийн сүүлд эрэмбэлэгдлээ.

Энэ жилийн тайлангаас үзэхэд 21 аймгаас 12 аймгийн өрсөлдөх чадварын ерөнхий оноо өнгөрсөн жилээс өссөн бол 9 аймгийн оноо буурсан байна.

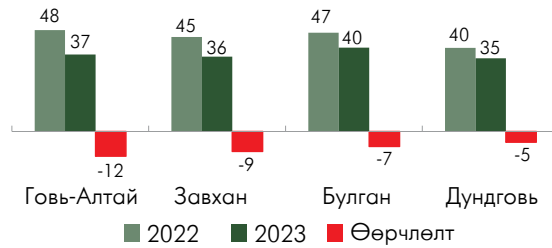
График 2. Өрсөлдөх чадварын ерөнхий оноо хамгийн их өссөн аймгууд

Төв, Ховд, Баян-Өлгий, Дархан-Уул аймгууд өрсөлдөх чадварын ерөнхий оноогоо хамгийн ихээр ахиулсан бөгөөд, эдгээр аймгуудын эдийн засгийн тамир тэнхээ, засаглалын үр ашиг, бизнесийн үр ашиг үндсэн бүлгүүдийн оноо өссөн нь нийтлэг байна.

Өмнөх оны үр дүнтэй харьцуулахад Говь-Алтай, Завхан, Булган, Дундговь аймгуудын өрсөлдөх чадварын ерөнхий оноо хамгийн их буурсан байна.

График 3. Өрсөлдөх чадварын ерөнхий оноо хамгийн их буурсан аймгууд

Говь-Алтай аймгийн засаглалын үзүүлэлтүүд, Завхан аймгийн эдийн засаг, санхүүгийн үзүүлэлтүүд, Булган аймгийн бизнесийн орчин, институцийн тогтолцооны үзүүлэлтүүд, Дундговь аймгийн боловсрол, соёл, хүн амын амьжиргааны түвшний үзүүлэлтүүд буурсан нь өрсөлдөх чадварын оноо буурахад түлхүү нөлөөлжээ.

СУДАЛГААНЫ ЗАРЧИМ, АРГАЧЛАЛ

Судалгааны зорилго, ач холбогдол

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын судалгааны зорилго нь Монгол Улсын 21 аймгийн хөгжлийн өнөөгийн түвшинг харьцуулан үнэлэх, аймгуудын өрсөлдөх чадварыг цогц байдлаар тодорхойлоход оршино. Судалгаагаар аймаг бүрийн хөгжлийн давуу ба сул талыг тодорхойлж, өрсөлдөх чадварын боломж, чадавхыг үнэлэн тогтвортой, урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулахад ашиглахуйц өргөн хүрээний мэдээллийн сан бүрдүүлнэ.

Аймгуудын өрсөлдөх чадварыг хооронд нь харьцуулж, өрсөлдөх чадварын чиг хандлагыг тодорхойлохоос гадна тухайн аймгийн өрсөлдөх чадварыг хойш татаж буй эсвэл дээшлүүлж буй үзүүлэлтүүдийг тогтоож, өрсөлдөх чадварын давуу, сул талыг үнэлэх боломж олгож буй нь энэхүү судалгааны давуу тал юм. Ингэснээр аль аймаг яагаад өрсөлдөх чадварын хувьд бусдаас сайн, эсвэл сул байгааг ойлгож мэдэх, тухайн аймаг давуу талаа хэрхэн ашиглаж болох, хөгжлийг хойш татаж буй сул талаа хэрхэн шийдвэрлэх шийдлийг олоход чухал эх үүсвэр болох юм.

Дашрамд дурдахад, уг судалгаа нь аймгуудын өрсөлдөх чадварыг хооронд нь харьцуулан судалж буй тул өрсөлдөх чадвараараа тэргүүлсэн аймгуудыг өрсөлдөх чадвар сайтай гэж ойлгож болохгүй. Харин тэдгээр аймаг өрсөлдөх чадвараараа бусдаас харьцангуй илүү байгаа ч өөрийн өрсөлдөх чадварын сул үзүүлэлтүүдийг сайжруулах,

давуу талаа ашиглан илүү хурдтай хөгжих хэрэгтэйг харуулна. Үүний адилаар өрсөлдөх чадвараар сүүл мушгисан аймгуудын хувьд ч тухайн аймгууд өрсөлдөх чадвар муутай гэхээс илүү бусад аймагтай харьцуулахад өрсөлдөх чадвараар сул байна хэмээн ойлгож, өөрийн өрсөлдөх чадварыг ямар үзүүлэлтүүд хойш татаж буйг тодорхойлж, тэдгээрийг сайжруулахад анхаарах нь зүйтэй.

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайлан нь бодлого боловсруулагчдын хувьд аймгуудын өнөөгийн хөгжлийн түвшин, нөхцөл байдлыг бодитоор харж, орон нутгийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн илүү үр ашиг бүхий шийдвэр гаргахад тус болохуйц мэдээллийн эх үүсвэр, гарын авлага байх юм. Түүнчлэн аймгийн удирдлагууд өөрийн бодлого шийдвэрүүдийн хэрэгжилтийн үр дүнг үнэлэх, бусад аймагтай харьцуулах, түршлага судлах боломжтой юм. Мөн ажил хэрэгч хүмүүс бизнесийн болон хөрөнгө оруулалтын аливаа шийдвэр гаргахдаа орон нутгийн талаарх найдвартай бөгөөд цогц мэдээллийг энэхүү тайлангаас авч болох билээ.

Мэдээллийн санг бүрдүүлэх ажлын хүрээнд www.aimagindex.mn сайтыг 2015 онд ашиглалтад оруулсан бөгөөд бүх жилүүдийн аймгуудын өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтүүдийг харж болох ба өмнөх онуудтай харьцуулах боломжтой юм.

Аргачлал

1. Аймгуудын өрсөлдөх чадварын эрэмбийг тооцохдоо 4 үндсэн бүлэгт тулгуурласан.
 - Эдийн засгийн тамир тэнхээ
 - Засаглалын үр ашиг
 - Бизнесийн үр ашиг
 - Дэд бүтэц
2. Үндсэн бүлэг тус бүр 4 дэд бүлгүүдэд хуваагдах ба нийт 16 дэд бүлгээс бүрдэнэ.
3. Эдгээр 16 дэд бүлэг нь нийт 181 үзүүлэлтээс бүрдэнэ.
4. 181 үзүүлэлтийн 147 үзүүлэлтээр өрсөлдөх чадварын индексийг тооцон эрэмбэлсэн. Эдгээр 147 үзүүлэлтийн 71 нь статистик мэдээлэл, 76 нь санал асуулгаас бүрддэг.
5. Дэд бүлэг доторх үзүүлэлтийн тоо ялгаатай байх бөгөөд судалгааны үр дүнг бодитой, тэнцвэртэй байлгах үүднээс дэд бүлэг бүрийн эзлэх жинг дотроо хэдэн үзүүлэлттэйгээс үл хамааран тэнцүү ($16 \times 6.25\% = 100\%$) хэмжээтэй сонгосон.
6. 16 дэд бүлгээр тооцсон аймгуудын дундаж стандартчилсан үнэлгээнд суурилан 16 бүлгийн өрсөлдөх чадварын индексийг аймаг бүрээр дараах ерөнхий томъёогоор тооцоолно.

$$I = \frac{STD(x) - STD_{min}(x)}{STD_{max}(x) - STD_{min}(x)}$$

Энд:

I – Өрсөлдөх чадварын индекс

$STD(x)$ – Шалгуур үзүүлэлтийн стандарт үнэлгээ

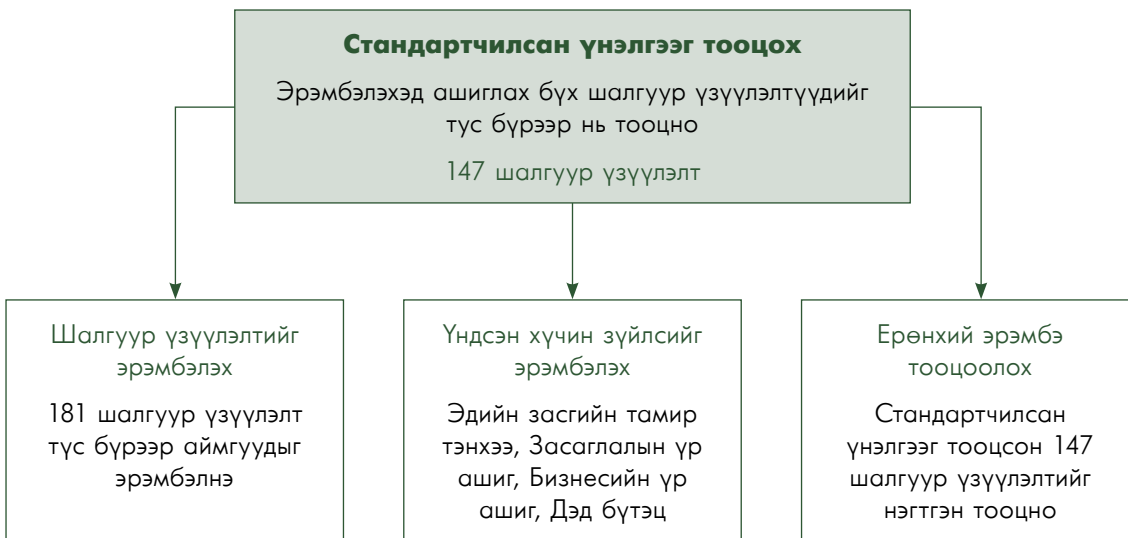
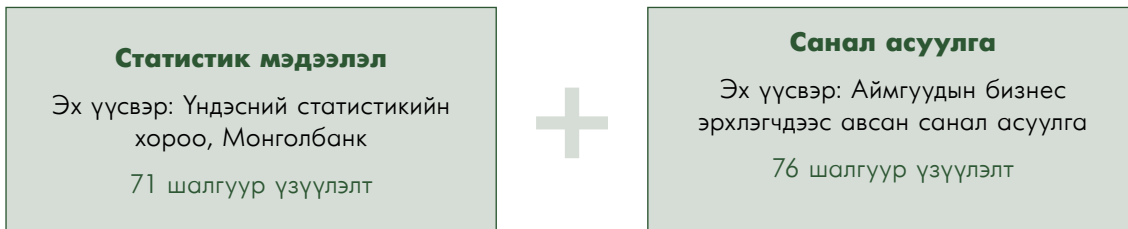
$STD_{min}(x)$ - Шалгуур үзүүлэлтийн стандарт үнэлгээний хамгийн бага утга

$STD_{max}(x)$ - Шалгуур үзүүлэлтийн стандарт үнэлгээний хамгийн их утга

Аймгуудын өрсөлдөх чадварыг хэмжих үзүүлэлтүүд

Үндсэн хүчин зүйлс	Эдийн засгийн тамир тэнхээ	Засаглалын үр ашиг	Бизнесийн үр ашиг	Дэд бүтэц
Дэд хүчин зүйлс	Эдийн засаг Эдийн засгийн салбарууд Хүн амын амьжиргааны түвшин Хөдөлмөр эрхлэлт	Аймгийн төсөв Институцийн тогтолцоо Бизнесийн эрхзүй Нийгмийн тогтолцоо	Бизнесийн орчин Хөдөлмөрийн зах зээл, бүтээмж Санхүү Менежментийн хэвшил	Үндсэн дэд бүтэц Технологийн дэд бүтэц Боловсрол, соёл Эрүүл мэнд, хүрээлэн буй орчин

Эрэмбэ тооцох арга

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын тайланг хэрхэн ашиглах вэ?

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын үнэлгээг дараах ерөнхий хэсгүүдээс харах боломжтой. Үүнд:

1. Аймгуудын өрсөлдөх чадварын үнэлгээ (19-30 хуудас)

Аймгуудын өрсөлдөх чадварын үнэлгээ нь 21 аймгийн нэгтгэсэн эрэмбээс тодорхой харагдана. Аймгууд өрсөлдөх чадвар хамгийн сайтаагаас эхлэн эрэмбэлэгдэнэ.

Өрсөлдөх чадварын ерөнхий ба үндсэн хүчин зүйлсийн эрэмбэ

Өрсөлдөх чадварын ерөнхий үнэлгээнээс гадна өрсөлдөх чадварын үндсэн хүчин зүйлс болох эдийн засгийн тамир тэнхээ, засаглалын үр ашиг, бизнесийн үр ашиг, дэд бүтэц тус бүрээр өрсөлдөх чадварын үнэлгээг харж болно.

Өрсөлдөх чадварын дэд хүчин зүйлсийн эрэмбэ

Өрсөлдөх чадварын үндсэн хүчин зүйл бүрийн 4 дэд хүчин зүйл буюу нийт 16 дэд хүчин зүйлийн эрэмбийг энэ хэсэгт багтаасан. Дэд бүлгүүдийн эрэмбэ нь тухайн үндсэн бүлэг бүрийн эрэмбийг илүү тодруулан, нарийвчлан харуулах юм.

Өрсөлдөх чадварын амжилтын хүрээ

Энэ хэсэгт аймаг бүрийн өрсөлдөх чадварын үндсэн 4 бүлэг хүчин зүйлийн үнэлгээг 21 аймгийн дундаж үзүүлэлттэй харьцуулан харуулна. Торон графикайн тусламжтайгаар тухайн аймаг ямар үзүүлэлтээр илт давуу болон сул талтай болохыг харах боломжтой.

2. Аймгуудын өрсөлдөх чадварын төлөв байдал (31-115 хуудас)

Энэ бүлэгт аймаг тус бүрийн эдийн засгийн ерөнхий байдал, өрсөлдөх чадварын амжилтын хүрээ, өрсөлдөх чадварын дэд хүчин зүйлсийн эрэмбэ, тухайн аймгийн хөгжилд тулгарч буй саад бэрхшээл, шийдвэрлэх асуудлыг нэгтгэн харуулсан.

Түүнчлэн өрсөлдөх чадварын 4 үндсэн хүчин зүйл болох эдийн засгийн тамир тэнхээ, засаглалын үр ашиг, бизнесийн үр ашиг, дэд бүтэц тус бүрийн 10 сул болон 10 давуу талыг тодотгон үзүүлсэн. Аймгийн эдийн засгийн орчин, ирээдүйн хөгжилд ач холбогдолтой өрсөлдөх чадварын давуу болон сул талыг тогтоох нь тун чухал. Учир нь тухайн аймаг өөрийн өрсөлдөх чадварын хамгийн сайн, давуу талдаа тулгуурлан хөгжиж, баялгийг бүтээдэг. Түүнчлэн давуу талаа ашиглахын зэрэгцээ сул талаа хянаж, сайжруулах нь аймгуудын өрсөлдөх чадварыг сайжруулахад түлхэц болно.

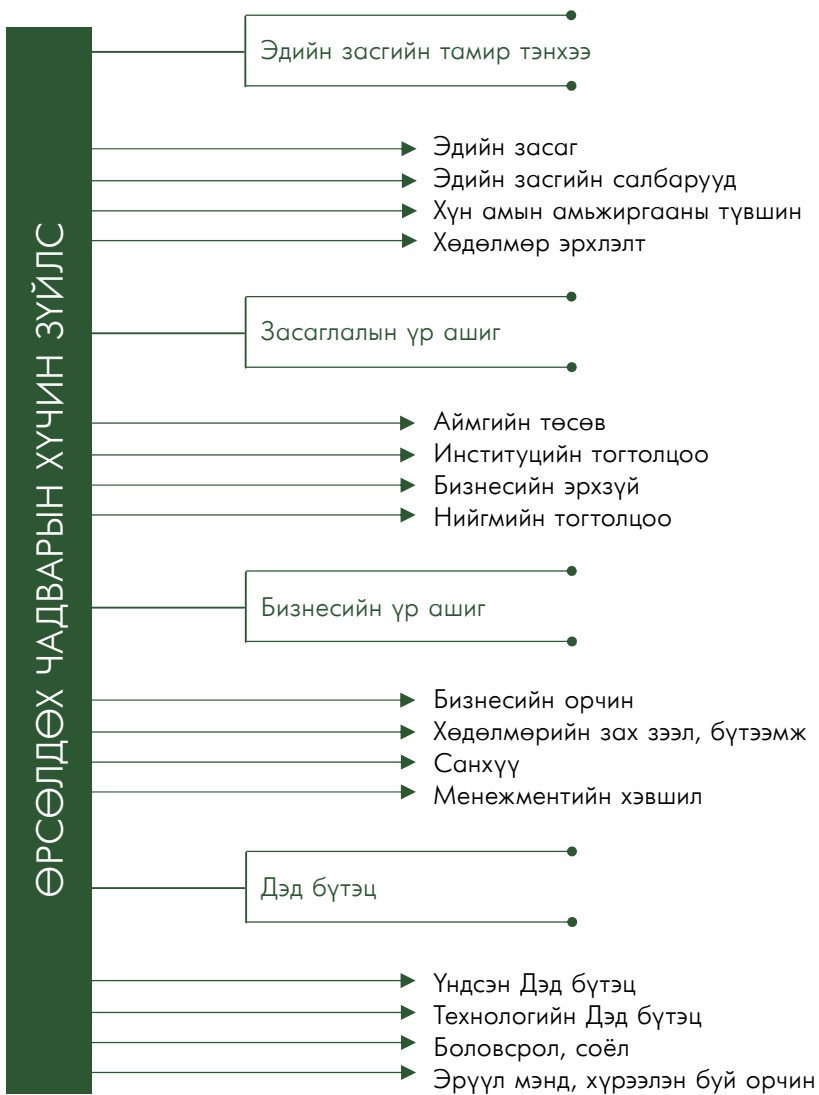
Мөн аймгуудын өрсөлдөх чадварыг хооронд нь харьцуулахаас гадна Өрсөлдөх чадварын хувьсал хэсгээс тухайн аймгийн өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтийг өмнөх жилтэй нь харьцуулсан 25 өсөлт, 25 бууралтыг харах боломжтой.

3. Статистик хүснэгт (117-174 хуудас)

Энэ хэсэгт өрсөлдөх чадварын хүчин зүйлсийг тодорхойлж буй шалгуур үзүүлэлтийг дэлгэрэнгүй багтаасан. Эндээс нийт 181 шалгуур үзүүлэлт бүрийн эрэмбэ, мэдээллийг харж болно.

АЙМГУУДЫН ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРЫН ҮНЭЛГЭЭ

Өрсөлдөх чадварын хүчин зүйлс

Өрсөлдөх чадварын ерөнхий үнэлгээ 2023

